

BAZI KIRAAT KAVRAMLARI AÇISINDAN GÜNÜMÜZ MEALLERİNE KISA BİR BAKIŞ VE BAZI ÖRNEKLER

Necati TETİK (*)

ÖZ

Kur'an tilâveti, Kur'an'ın anlaşılmasına yardımcı olan önemli unsurlardan biridir. Bu disiplinin esaslarını ise, tecvîd ilmi tespit etmiştir. Tecvîd ilmine ait esaslar bütün kurra tarafından uygulanagelmıştır. Ancak kıraat ilmine ait hususlar –gerek usûl yönünden olsun gerek ferşü'l- hurûf yönünden olsun- bütün kurra tarafından ittifakla tatbik edilmemiştir.

Hatta bazı kırâat ıstılahları konusunda, münferid rivayetlere rastlamak bile mümkündür. Bu rivayetler, ve bunların edâ keyfiyeti, Kur'an'ın anlamı konusunda okuyucuya ve dinleyicilere bu geniş mana ikliminden neler takdim etmektedir.

Bu çalışmamızda insanlığa gönderilen bu ilâhî mesajı, fonetik açıdan bir başka boyutuyla irdelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: *Kur'an tilâveti, manâ, kırâat, şive, tecvîd, usûl, imâle, iskat, isbât, tefhim.*

ABSTRACT

A Brief Overview and Some Examples of Contemporary Translation of Quran in Respect of Some Terms of Quran Recitation

The reading of the holy quran is one of assistant elements in understanding it. The tajwid has determined the principles of this discipline and the whole qurras have practiced them always. However, all aspects of the science of Qur'an Recitation- has not been applied to the alliance by Kurra.

Even in some Technical Terms of the recitation, it is possible to come across some individuals traditions. This traditions and how it applies to present wide range of possible meanings to the readers and listeners.

In this article we have studied on this divine message sent to humanity in respect of phonetic.

Keywords: *Qur'an Recitation, meaning, recitation, speech, Tajwid, usul, imala, iskad, ithbat, tafkhem/ The Velarization/broad sound.*

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Daha önce “**Bir Ayet Meâlinin Serencamı**” adı altında bir makale çalışmamız olmuştu¹. Adı geçen makalede eldeki mevcut meallerin 30 kadarını gözden geçirmiştik. Mealleri gruplandırmış ve çoğunluğun birbirinin tekrarı durumunda olduklarını müşahede etmiştik. Bunun bir mütemmimi olark meallerle ilgili bir başka çalışma yapmayı hep düşünmüştük.

Önce şu gerçeği tespit etmede fayda vardır. Niçin mealden söz edilir. Meal bir zaruret midir? Yoksa tali bir iş veya salt ilmi bir uğraş mıdır ?

Meal, özellikle Kur’an dili olan Arapçayı öğrenmiş kimseler için, Kur’an’ın başka bir dile aktarılmasının ifadesidir. Bu, bütün kutsal metinler için söz konusudur. Nitekim aslı Aramca olan İncil’in daha sonra İbraniceye, Grekçeye, Yunancaya ve ilerleyen zamanlarda millî dillere, Almancaya, İngilizceye, İtalyanca ve Fransızcaya ve daha başka batı dillerine de çevrildiğini görmekteyiz. Dolayısıyla Kur’an’ın meali, Hristiyanların da oldukça dikkatini çekmiştir. Dünya ölçüsünde konuya yaklaşırsak, bu zaruretin daha ileri boyutlarda olduğu, bu cümleden olarak Kur’an’ın dünyanın pekçok diline aktarılmış bulunduğu anlaşılır. Önemine binaen İslâm Ulemasının bu konuyla yakından ilgilendiğini görmekteyiz. Türkçe meallerle ilgili olarak, merhum Muhammed Hamidullah hoca, çok geniş ve doyurucu bilgiler vermektedir².

Meal müminler ile Kitap arasında bağlantı kuran bir süreçtir. Ancak ne var ki, Kur’an lafızlarının ihtiva ettiği hususları bütünüyle bir dile aktarılması imkânsızdır. Şimdilik bir makale çapında olsa da, eldeki Türkçe meallerin kıraat gerçeğine hangi ölçüde yer verdiklerini gözden geçirmeği ve bu konuyu, birkaç ayetle sınırlı kalsa da, irdelemeyi uygun bulduk.

Evvela şu gerçeği tespit etmemiz gerekir. Eldeki mevcûd mealler, genellikle İmam Asım’ın kıraati göz önünde tutularak yapılmıştır. Diğer kıraat imamlarının rivayetleri nadiren göz önünde tutulmuştur. Elmalılı Hamdi Yazır ile Hasan Basri Çantay meallerinde, kıraat gerçeği kısmen irdelenmiş denilebilir. Ne var ki, bu iki mealde de bir kıraat farkı diğerine tercih edilmiştir. Ve böylece mealler çoğunlukla, sahih kıraat referanslarının teşkil ettiği bu zenginlikten mahrum kalmıştır.

Kıraat ilmiyle ilgili eserleri gözden geçirdiğimizde şunu görmekteyiz: Konular iki grup halinde ele alınmıştır: **Usûl ve Ferşü’l-Hurûf**. Usûl: Telaffuz keyfiyetine ait ittifak ve ihtilafları içermektedir. Bu, bazen imamlar ve bazen de ravilerden gelen rivayetlerde göze çarpmaktadır. Tecvid kurallarındaki farklı uygulamaların bir kısmı buna örnek teşkil eder. Med miktarları bunun

1 EKEV Akademi Dergisi, 2010, sayı : 43.

2 Bkz. Hamidullah, Muhammed, *Kur’an- Kerim Tarihi*, İst.1993, Çev.Salih Tuğ, s.107-121, 195-212.

Not: Kur’an’ın diğer dillere yapılan çevirileri için, Hamidullah hocanın aynı eserinin dördüncü bölümüne bakılabilir (s.101-212).

en bariz örneklerindedir. Tecvid kuralları dışındaki uygulamalarda bunun örneklerini bolca bulmak mümkündür. Kıraat ilminin mümtaz eserlerinden olan, Ebû Amr Osman ed-Dânî'nin (v.h.444) "*Kitâbü't-Teysir fi'l-Kıraati's-Seb*" adlı eserinde usûl konusu 40 adet başlık altında ele alınmıştır.

Ferşü'l-Hurûf: Kelimedeki hareke veya harf değişikliği ile diğer bazı kollarında olur. İbn Kuteybe (ö:276/889) bu konuları yedi madde halinde izah etmiştir. Özetle şöyle der o:

1) İhtilaf kelimenin ya i'rabında veya binasında olur. Ancak bu, kelimenin ne manasını bozar ne de suretini değiştirir. *وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكُفُورَ* Sebe 34/17; Bu şekliyle meal şöyle olur: ***Biz elbette kâfirleri cezalandıracağız/kâfirden başkasını cezalandırır mıyız?*** Aynı ayet bir başka kıraata göre şöyle okunur: ***(Ve hel yücâza illel –kefûrü)*** Bu okuyuşa göre ise, meal şöyledir: ***Kâfirler kesinlikle cezalandırılacaklar/Kâfirden başkası cezalandırılır mı?***

2) İhtilaf, kelimenin i'rabında ve binasında olur. Manayı değiştirmekle beraber, suretini bozmaz. *رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا*. Sebe 34/19, "***Rabbimiz, seferlerimizin arasını uzaklaştır***". Bu ayet diğer bir kıraata göre şöyle okunur: "***Rabbüna baede beyne esfarina***". Bu okuyuşa göre meal şöyle olur: "***Rabbimiz seferlerimizin arasını uzaklaştırdı***".

3) İhtilaf, i'rabda olmayıp, kelimenin harflerinde olur. *نُنشِرُهَا* Bakara 2/259. Diğer bir kıraata göre bu kelimedeki keskin (zâ) harfi, (râ) harfine dönüşür. Kelime (**nünşizuha**) yerine (**nünşirüha**) okunur.

4) İhtilaf, eş anlamlı kelimedede olur. Mana değişmez, kelimenin sureti değişir. *صَيِّحَةٌ* Yâsin 36/29. Bu kelimenin yerine (زقية) kelimesinin getirilmesi gibi. Ancak bu kelime imam Mushafta yer almamıştır. Bu kıraat şekli, İbn Mes'ud tarafından rivayet edilmiştir³. İbn Haleveyh şaz kıraat olduğunu kaydediyor⁴.

5) İhtilaf, yine kelimededir. Ancak bu sefer hem kelime hem de anlam değişmektedir. Vakıa suresinin 29. Ayetindeki (طَلِحَ) kelimesinin yerine (طَلَع) kelimesinin getirilmesi gibi. Bu da imam Mushafta yer almamış şaz bir kıraattır⁵.

6) İhtilaf, takdim- tehirde. Kaf Suresinin 19. Ayetinde görülen bu durum, yine İbn Mes'ud'un rivayetine dayanmaktadır⁶. (وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ) ayetindeki (hak) ile (mevt) kelimeleri yer değiştirmiştir. Bu kıraat şeklinin de şaz olduğu rivayet edilmiştir⁷.

3 Zamahşerî, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil*, Mısır, 1385/1966, 2/251.

4 *Muhtasar fi Şevazzi'l-Kur'an min Kitabi'l-Bedi'* nşr: G. Bergstraesser, Mısır, 1934, s.125.

5 İbn Haleveyh, a.g.e., s.151.

6 Zerkeşî, *el-Bürhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, Mısır, 1391/1972, 1/335-336.

7 İbn Haleveyh, a.g.e., s.144.

7) İhtilaf, noksanlık ve ziyadeliktir⁸. Bunun örneğini Sâd Sûresinin 23. Ayetinde görmek mümkündür. *إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعَجَةً*. ayetini okuduktan sonra (انثى) kelimesinin getirilmesi gibi. Şâz olduğu bildirilen bu rivâyetin de İbn Mes'ud'a ait olduğu ileri sürülmüştür⁹.

Kurtubî'nin beyanına göre, Kadı b. Tayyib, kıraat ihtilafları hakkında düşünmüş ve yedi vecih olarak bulmuştur. Kurtubî'nin naklettiği yedi vecih, biraz önce İbn Kuteybe'den naklettiğimiz aynıdır¹⁰.

Biz burada Usûl kapsamına giren farklılıklardan çeşitli örnekler vermeye çalışacağız. Tecvid kurallarının ve lehçe farklılıkların yani usule ait kaidelerin de manaya bir etkisi var mıdır? Müfessirlerin ayete bakışlarında farklı bir anlam yakalamalarına vesile olur mu?" şeklinde sorular hatıra gelebilir.

Her dilde olduğu gibi Arapçada da ses tonlamalarının, verilmek istenen mesajdaki rolü önemlidir. Seslerin uzatılması, kısaltılması, kalınlaştırılması, inceltilmesi, fethalı olanın kesreliye doğru yönlendirilmesi (**imâle**), ses perdesinin kısılması (**raf'u's-savt ve hafdu's-savt**), bazı harflerin birbirilerine katılması (**idgâm**) gibi usulleri, uygulana gelen bu yöntemin kıraat usûlünde tezâhür etmiş örnekleri olarak sayabiliriz¹¹.

Daha önceki çalışmalarımızda usulle ilgili uygulamaların manaya etkisi konusunda bir hayli örnekler vermiştik¹². Meallerde bu konulara neredeyse hiç değinilmemiştir denilebilir. Tesbitlerimize göre, Merhum Elmalılı birkaç ayette konuya temas etmiştir. Bunları sırasıyla zikrettikten sonra, kendi tespit ve tekliflerimizden bazı örnekleri takdim etmeye çalışacağız:

1- Furkan Sûresinin 69. Ayetinin meali şöyledir: "**Kıyâmet günü azap ona katlanır ve o azap içinde alçaltılmış olarak sonsuza değin kalır**". Bu ayet-i kerimede "**fihî**" (فيه) ifadesindeki zamir, İmam Asım tarafından da bir elif miktarı uzatılır. Halbuki makabli (öncesi) sakin olan zamirler, sadece Mekte İmamı İbn Kesir tarafından uzatılmaktadır¹³. Elmalılı, Asım tarafından bu zamirin uzatılma hikmetini, kâfirin cehennemde ebedî olarak kalmasına işaret olsun şeklinde açıklamaktadır¹⁴.

2- Kıyâmet Sûresi nin 26. ve 27. Ayetlerinin meali şöyledir: "**كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ / Hayır hayır, ne zaman ki can köprücük kemiklerine dayanır.**

8 İbn Kuteybe, *Tevlû Müşkili'l-Kur'an*, tahkik : Ahmed Sakr, kahire, 1973, s.36-38.

9 Zamahşeri, *Keşşâf*, 3/369.

10 *el- Câmi' li ahkâmi'l- Kur'an*, Kahire, 1387/1967, 1/43-44.

11 Mustafa A.Akdemir, *Kıraatler ve Kıraatlerin Kur'an'ı Anlamaya Etkisi*, Yeni Ümit Dergisi, sayı,

12 Bkz. *Kur'an ve Dil Dilbilim ve Hermonotik Sempozyumu*, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Van-2001, *Ses ve Anlam İlişkisi Bakımından Kur'an*, s.297-312.

13 İbn Cezeri, *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, Mısır, tsz. 1/305.

14 *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İst. 1971, 5/3614.

مَنْ رَاقٍ / وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ: *Tedavi edebilecek kimdir? denilir.* 27.ayetteki مَنْ رَاقٍ ifade-sinde sekte yapılıdır. Bu konuyu izah sadedinde Elmalılı şöyle der: “Burada bir sekte ile okunur ki, bunda lafız ve mana itibariyle iki nükte vardır:

BİRİNCİSİ, sekte yapılmadığı takdirde “nûn” harfinin “ra” da gunnesiz olarak idğam yapılması gerekip, “men râk” ayeti “merrâk” gibi okunmuş, yani “çorbacı” denilmiş gibi olacağından, sekte ile bu karışıklığın önüne geçilmiş olur.

İKİNCİSİ de bu anın, yani canın köprücük kemiklerine dayanıp, ölü-mün gerçekleşeceği, bu vaktin artık nefesin kesildiği bir duruma ve nefes al-mama anı olduğuna bir uyarı olur.”¹⁵.

3- Mutaffifin Sûresinin 13 ve 14. Ayetlerinin mealleri şöyledir: “إِذَا تُتْلَىٰ / Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, “eskilerin masalları” der. كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ. / Hayır hayır, öyle değil. Aksine onların kazandığı günahlar kalplerinin üzerine pas olmuştur”. El-malılı şöyle diyor: RÂNE, reyn kökündendir. Reyn ve rüyün bir şeyin üzerini pas basıp her tarafının paslanmasıdır... “رَانَ بَلْ” terkibi okunurken, (lâm) (râ)ya idğam olunmamak için Hafs rivayetinde lâm’da hafif bir sekte yapıla-rak okunur ki, böylece idğam yapılmayıp kelimelerin yapıları muhafaza edile-rek bir nükte kabilinden reyn’in manasındaki tutukluğa açık bir işaret olmuş olur”¹⁶. Yani, pas tutan bir madde başka bir maddeyle bitişmesi mümkün olmadığı gibi, hidayet de manevi olarak pas tutmuş kalbe nüfuz etmez. Diğer yandan ifadede idğam yapılsaydı, **berrân** şeklinde okunacaktı ki, o zaman mana çanak çömlek yapan kişi şekline dönüşecekti. Böylesi bir delaleti önle-mek için, idğam terk edilmiştir. Bu inceliği sadece Hafs’ın fark etmiş olması da ayrıca calib-i dikkattir.

Usûle ait rivayetlerin, edâ keyfiyetini göz önünde tutarak, mealler yapıla-bilir. Her şeyden önce şu tespiti yapmakta fayda vardır. Her dilin kendine ait bir yapısı vardır. Yani her dil tabiattaki varlıkların anlatımında ve adlandırıl-masında içerdiği ve gönderimde bulunduğu (signification) düşünce ve duygu-ları kullanır. Kelimeler oluşturulurken, seslerin tonu, incelik ve kalınlığı, harf-lerin seçilişi, manayı çoğu kere aynıyle aksettirir. Kur’an kelimelerinin yapısı, hususiyetleri, anlatım gücü, fesahat ve beleğatı, lafzının zenginliği, beşeriyete takdim ettiği konular, fevkalade tasvir özelliği ve ihtiva ettiği diğer mevzular, tilâvetinin güzelliği ile de daha iyi anlaşılır, zuhur eder.

Bu kısa açıklamadan sonra diyebiliriz ki usulün v e diğer bazı tecvid kaidelerinin meallere ne gibi etkileri olabilir? Bu konuyu uzun uzadıya ele

15 *Hak dini Kur’an Dili*, 8/5484.

16 *Hak dini Kur’an Dili*, 8/5659.

almak yerine, bazı örnekler verip, mevcut kimi meallerde konunun ele alınıp alınmadığını irdelemeye çalışacağız:

Tecvid kaidelerinin her biri olmasa bile, büyük bir kısmı kendi başına bir araştırma konusu olabilir. Bu tespitimiz bir abartının ifadesi değildir. Özellikle medler ve idğamlar Kur'an'ın tümü itibarıyla gözden geçirilirse, konu çok daha güzel anlaşılacaktır. Örnek olarak birkaç medd-i lâzımı ele alalım:

Örnek-1 Fatıha Sûresi'nin sonunda bulunan الضَّالِّينَ kelimesinin dört elif miktarı uzatılışındaki ses tonlaması, buradaki (dâd) harfinde mevcut **isti'la** ve **itbak** sıfatlarıyla birlikte sapıkların kaba hallerini ne de güzel anlatır.

Örnek-2 Bakara Sûresi'nin 102. Ayetindeki بِضَارِّينَ kelimesi, Bakara'nın son kelimesi gibi, medd-i lâzım kelime-i müsakkaledir. Ses tonlamasında ağırlık vardır. Bu ayette sihir öğrenip, evli erkekle kadının arasını açıp onlara zarar vermeye çalışan kimseden bahsedilir. Dâd harfindeki isti'la sıfatıyla, sükûn-i lâzımînin bulunduğu şeddeli râ'nın işaretiyle bu kimsenin yapmaya çalıştığı işin kabalığı ile, bu işi yapmaya çok çaba gösterdiği nazara verilir.

Örnek-3 Bakara Sûresi'nin 208. Ayetindeki, كَافَّةً kelimesi, kelime-i müsakkaledir. Ayet-i kerimenin meali şöyledir: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلْمِ كَافَّةً/ **Ey o bütün iman edenler! Toptan barışa girin...**” Bu ayet-i kerimede “kâffe” kelimesindeki (kâf) harfi dört elif miktarı uzatılır. Uzatma amelîyesi, toptan ifadesine delalet eder.

Örnek-4 Yûnus Sûresinin 107. Ayetinde şöyle denilmektedir: “وَإِنْ يُرْذَكَ بِخَيْرٍ /فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ **O sana bir hayır murad ederse, o zaman da O'nun bu lütfunu geri çevirecek yoktur...**”. Bu ayette geri çevirme ifadesi, فَلَا رَادَّ kelimesinde geçmektedir. Daha önceki örneklerde de olduğu gibi, kelimedeki dört elif (tûl) miktarı bir uzatma vardır. Bu uzatma şöyle bir nükteye delalet eder: Onlar bu çabalarında **ne kadar ısrarcı olurlarsa olsunlar**, Allah'ın Sana olan lütfunu geri çeviremeyeceklerdir.

Örnek-5 Mücâdile Sûresi'nin 22. ayetinde şöyle denilmektedir: “**Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun; babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa, Allah ve rasûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin...**” Bu ayette, iki adet medd-i lâzım kelime-i müsakkale vardır: يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ (yüvâddûne ile hâdde) kelimeleri. Bu iki kelimedeki de uzatmalar dört elif miktarına ulaşır. Her iki kelimenin anlamında da ısrarlı bir eylem söz konusudur. **Meveddet**, candan ilişki kurmak, bu ilişkide ısrarlı olmak. **Hâdde**, düşmanlık yapmak, sınır çekmek. Ayetteki anlamı, ısrarla Allah'a ve rasûlüne düşmanlık yapmak, Allah ve Rasûlü ile sınırlaşmaya kalk-

mak. Bu sebeple verilecek mealde ısrar ifâdesinin kullanılması uygun düşecektir. Yani; “**Allah ve Rasûlüne düşmanlıklarını ısrarla devam ettirenlere karşı, ısrarla ve içtenlikle muhabbet besleyen bir topluluğun Allah’a ve Ahiret gününe iman etmiş olması mümkün değildir**”.

Bu birkaç örnekten sonra şunu söyleyebiliriz: **Medd-i lâzım olan yerlerin tamamında, belirlenen ölçüler içerisinde ısrarlı uzatmalar ve ses tonlamaları vardır.** Türkçedeki kelimeler, efradını câmi’ aғыarını mâni’ bir anlam ortaya koyamıyorsa, güzel bir meal elde etmek için, kelimenin anlamını pekiştirecek ifadelerle desteklemek uygun olacaktır.

Medd-i munfasıldan bazı örnekler vererek, tecvidle ilgili konuya devam etmeye çalışalım: Nebe sûresinin 23. Ayetinin mealini birkaç mealden vermiş olalım: “*لَا يَبِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا*” *Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar*”. (H.B.Çantay, İst.1993). “*Devirlerce içinde kalacaklar*”_ (Elmalılı Hamdi Yazır, Kak Dini Kur’an Dili, 8/ 5529, İst.1971). “*Nice devirler boyunca içinde kalacaklar*”. (A.Fikri Yavuz, Kur’an-ı Kerim ve Meal-i Alisi, İst.1977). “*İçinde çağlar boyu kalacakları bir yer olarak*”. (Salih Akdemir, Son Çağrı Kur’an, Ankara,2004). “*Onlar orada uzun süre kalacaklar*”. (M.Esed, İstanbul,1999). “*Onlar orada uzun zamanlar boyu kalacaklar*”. (M.İslamoğlu, İst, 2008). “*Bütün zamanlar boyunca (kesintisi olmayan, asla son bulmayan zamanlar) içinde kalacaklardır*”. (Ali Bulaç, Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, İst.tsz.). “*Orada çok uzun süre kalacaklardır*”. (Sami Kocaoğlu, Apaçık Kur’an ve Türkçe Hikmetli Meal, İst.2009). “*İçinde çağlar boyu kalacakları bir dönüş yeridir*” (H.Altuntaş, M.Şahin, Kur’an-ı Kerim Meal).

Yukarıda takdim ettiğimiz çeşitli meallerden de anlaşıldığına göre, Nebe 23. ayetindeki (فِيهَا) daki (hâ) zamiri, Cehennem kelimesine racidir. Yani Cehennem yerine gelmiştir. Ve medd-i munfasıl sebebiyle bu zamirin fazla uzatılmasının işaret ettiği gibi, Cehennem ehli ateşde uzun yıllar kalacaklardır. Merhûm Elmalılı, ayet-i kerimedeki (ahkab) kelimesinden hareketle Cehennem’de kalınacak bu müddetin, 29000 veya 70000 yıl olacağı şeklinde bir takım yorumların yapıldığını kaydeder¹⁷. Başka ayet-i kerimelere dayanarak, Cehennem’in ebedî yani sonsuz olduğunu söyleyen müfessirler de vardır. Konumuz itibariyle bunun teferruatına girmeyeceğiz. Bizim burada üzerinde durduğumuz husus, فِيهَا daki zamirin uzatılmasının, Cehennem’in uzun süreli olacağına bir işaret addedilmesi keyfiyetidir. Verdiğimiz mealler arasında tek başına uzun müddeti ifade eden ifadeye rastlayamadık. Sadece Kocaoğlu’nun mealinde (çok) ifadesi kullanılmış. Onun yerine “**uzuun müddet**” denilse belki daha güzel olurdu.

17 Hak Dini Kur’an Dili, 8/5542.

Konuyla ilgili bir başka örneği, medd-i munfasıl ile medd-i muttasılın bir araya cem olduğu Nisa üres'nin 143. Ayetinden vermek istiyoruz: *“O münafiklar küfürle iman arasında terddütedirler. Ne müminlere ne de kâfirlere bağlıdırlar...”* Bu ayet-i kerimede dört adet medd-i munfasıl ile iki adet medd-i muttasıl mevcut. İki meddin toplamı İmam Asım'a göre 24 elif miktarı, İmam Hamza ile Verş'e göre ise 30 elif miktarı eder. Bir cümle içerisinde bu kadar tereddüde düşmek, münafiğin iç âlemini yansıtmaktadır.

Şimdi zikri geçen ayetin anlamlandırılışını ifade edildiği üzere, birkaç mealden görmeye çalışalım: *“Arada müzezeb bir haldedirler: Ne onlara ne onlara,...(Elmalılı,Hak Dini Kur'an Dili,3/1494); “Onlar (küfür ile iman) arasında bocalayan bir sürü kararsızlardır. Ne onlara, ne bunlara (mal olurlar)...(H.B.Çantay); “ Arada bocalayıp dururlar. Ne şunlardan yanadırlar ne bunlardan yana...”.(Y.N.Öztürk); “ (Küfürle iman arasında) bocalayıp durdukları için, ne onlara (inananlara) ne de bunlara (inkâr edenlere bağlanabilirler)...(S.Akdemir); “ Bu taraftakilerle diğerleri arasında dururlar, ne o tarafa ne de bu tarafa (sadık) kalırlar...(M.Esed); “ O münafiklar küfürle iman arasında terddütedirler. Ne müminlere ne de kâfirlere bağlıdırlar...”; (A.F.Yavuz). “ Varıcı gelici olunmuşlar şunun arasında, degül şunların dapa, ne dağı şunların dapa.İmanla küfür arasında gidip gelici olmuşlar. Müslümanlardan yana da değil, kâfirlerden yana da değildirler...” (Muhammed b.Hamza, Kur'an Tercümesi,1/74); “İki arada bir dere de kalmışlardır; ne o tarafa ne de bu tarafa aittirler...” (M.İslamoğlu).*

Sunduğumuz birkaç mealden de anlaşılacağı gibi, fonetik olarak bir araya cem olmuş medler, nifak ehlinin içindeki gelgitleri, ayetin okunuşuna da aksettirmiştir. Yani şöyle der gibiler: *“Acaba onlarda mı olsam, bunlarda mı olsam?”*. Üstelik bir nefeste bu kadar tereddüt oluşmaktadır. Medd-i muttasıl ve medd-i munfasılların tamamındaki uzatmalar, manayı güçlü kılmaktadır. Kur'an mealiyle meşgul zevatın, Türkçede bu vurguların, Kur'an metninin mealine nasıl yansıtılabileceğini derinliğine araştırmaları gerekmektedir.

Konuyla ilgili birkaç örneği medlerden vermeye çalıştık. Kıraat usulünün meallere etkisi olabilir mi? Şimdi bunun örneklerini ele almaya çalışalım:

I) İmale (إمالة) uygulamasına göre mealler: Lugat anlamı bir şeyi bir şeye doğru yöneltmek, eğmek, meylettirmek demektir¹⁸. Kıraat ıstılahında ise, elifi (yâ) harfine meylettirmek, elifi, elif ile (yâ) arası bir sesle okumak-

18 İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, MYL md.14/159.(hicri 1300 Bulak baskısından ofset).

tır. Sonunda (yâ) harfi bulunan kelimeler ile diğer bazı kelimeler bu şekilde okunur. Kurradan Hamza, Kisâ ve Halefin kıraatleri genellikle böyledir¹⁹. Bu şekil okuyuşa Basra İmamı Ebû Amr'ın da bazen iştirak ettiğini görmekteyiz²⁰. Rasûlullah'ın (s.a.v.) dayılarının da içinde bulunduğu kabile genellikle imâleli konuşmuş.

İmâleli okuyuşları mealde nasıl gösterebiliriz. Birkaç misal vermeye çalışalım:

1- Bakara Sûresi'nin son ayeti şöyle bitmektedir: فَانصُرْنَا عَلَى الْقَافِرِينَ (الْقَافِرِينَ) usûl yönünden üç türlü okunuşa şahit olmaktayız: Tahkîk, taklîl (beyne beyne,yani imâle-i suğrâ) ve imâle²¹. Gözden geçirdiğimiz mealler ise genelde şu ifadeyi kullanmaktadırlar: “*Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et*” (Diyânet); “*O halde sen inkârculara karşı bize yardım et*” (S.akdemir); “*Sen arka viricimüzsens; pes arka vir bize kavm üzere kâfirlar*” (Muhammed b.Hamza); “*Artık kâfirler topluluğu üzerine bize zafer ve yardım ihsan buyur*” (A.F.Yavuz); “*Kâfirler toplumuna karşı bize yardım eyle*” (Süleyman Ateş).

Kelimedeki **imâleyi** de göz önünde tutarak, şöyle bir meal verilmesinin de uygun olacağı kanaatini taşımaktayız: “*Kâfirler topluluğuna karşı, onların sırtlarını yere getirerek, bize yardım eyle!*”.

2- Alak Suresi'nin sekizinci ayetinde şöyle buyrulmuştur: إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ (الرُّجْعَىٰ) Çeşitli meallerden bu ayet-i kerimeye verilen anlamlara göz atalım: “*Her halde nihayet rabbınadır dönüş*”. (Elmalılı, 8/5948); “*(Ama dönüş Rabbinedir*” (Süleyman Ateş); “*Bayık (şüphesiz ki) Çalabundın yanadur dönmek*”. (Muhammed bin Hamza); “*Şüphesiz ki dönüş ancak Rabbinedir*” (H.Tahsin Feyizli); “*Oysa, herkes eninde sonunda Rabbine dönecektir*” (M.Esed); “*Ancak dönüş rabbine olacaktır*”. (S.Akdemir).

Alak suresinin zikri geçen ayetindeki (الرُّجْعَىٰ) kelimesinde, üç çeşit kıraat şekli söz konusudur:

- Tahkîk
- Taklîl (beyne beyne veya imâle-i suğra)
- İmâle²².

19 Ed-Dâni, *Kitâbü't-Teysîr fi'l- Kıraati's-Seb'* tahkik : Otto Pretzl , İst. 1930, s. 46 ; Paluvî, *Zübdeü'l-İrfân*, s.18. İst.1312.

20 Bkz. Dâni, *Kitâbü't-Teysîr*, s.51.İst.1930.

21 *Zübe*, s.39 (Tenbihât kısmı).

22 Paluvî, *Zübe*, s. 18 ve 148.

Ayetin genel anlamından anlaşıldığına göre, herkes eninde sonunda mutlaka Rabbına dönecektir. Bunda şüphe yoktur. Fakat dönüş nasıl olacaktır ? Merhum Elmalılı bu konuyla ilgili olarak şöyle diyor: “ Rüc’a, “büşrâ” ölçüsünde dönme manasına masdardır... Onun için insan hangi basamakta olursa olsun, kendini zengin görmemeli, azgınlıktan sakınmalıdır... onun için ayetin inme sebebi olan kendini zengin gören azgının azgınlığı bir misal halinde gösterilmiştir”²³.

Elmalılı'nın bu açıklamalarında, az sonra serdedeceğimiz nüktelere dair örtük işaret ve imalar bulunur.

O halde bu üç kıraatı göz önünde tutarak, Rabba dönüşün mahiyetini nasıl değerlendirebiliriz ? Bunu irdelemeye çalışalım:

a) İmalesiz/lafzı eğmeden okuma anlamına delalet eden **tahkîk** (تحقیق) kıraatına göre dönüş, kimileri için dimdik bir dönüştür. Başta peygamberler olmak üzere, cennet ehlinin dönüşü bu kategoride zikredilebilir. Allah Teala Cennette en güzel makamları, başta Muhammed (a.s.v.) olmak üzere (Makam-ı Mahmûd) peygamberlere verecektir. İmân ve salih amel sahipleri için, pek kıymetli Cennetler hazırlamıştır (Tahrîm, 66/8) . Bu haberleri çeşitli ayetlerden öğrenmekteyiz: “**Birtakım yüzler, işte o gün parıl parıl parlayacaktır. Gülücüdür ve çok sevinçlidir**” (Abese, 80/38-39). “**...Onların nuru önlerinde ve sağlarında koşacaktır**” (Tahrîm, 66/8).

b) **Taklîl** (تقليل), yani yarım imaleli kıraata göre dönüş, dimdik olmadığı gibi yüzüstü de değildir. Beli eğik bir hal. Bu, tevazudan olduğu gibi, günahkâr müminlerin halini de aksettirir. Büyük günahları işlemişlerdir, fakat Allah'ın rahmetinden de umutlarını kesmemişlerdir. Allah dilerse affeder, dilerse azap eder.

c) Tam **imâle** ile okuyuş, sanki yüzüstü Cehenneme atılacakların halini ifâde eder gibidir. İmâle fethanın kesreye meylettirilmesidir. Alak Suresinin 6.ve 7. Ayetlerine şöyle denilmektedir: “**Hayır ! Doğrusu (kâfir) insan azgınlık eder. Kendisinin zengin olduğunu zannettiği için**”. 6. ve 7. ayetlerden sonra mevzu-i bahsimiz 8. ayet, kaçınılmaz dönüşün Allah'a olduğunu hatırlatmaktadır.

Bundan dolayı Merhun Elmalılı şöyle diyor: “...esas maksat, kendini zengin gören ve azgınlık edenleri uyarmaktır”²⁴. Öyleyse ehl-i küfür Allah'ın huzuruna nasıl varacaktır? Buna bir işaret olmak üzere, Neml Sûresinin 90.ayetinde şöyle denilmektedir: “**Kimler kötü amel getirirse, yüzüstü ateşe**

23 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5955.

24 Elmalılı, 8/5955.

atılırlar". Şuara Sûresinin 94. ayetinde de şöyle buyrulur: "Derken onlar *da o azgınlara da onun içerisine yüzüstü atıldılar*". Alak 8 ayetinin bir açılımı olmak üzere, suçluların akıbetinin çok kötü olacağına dair birçok ayeti burada sıralamak mümkündür.

Bu tespitlerimizden sonra diyebiliriz ki, zikri geçen 8.ayetin evveli ve sonrası ehl-i küfrün dönüşünü tasvir ettiğinden, şöyle bir mealin verilmesinin uygun olacağı kanaatini taşımaktayız: "*Hiç şüphesiz ki, Ehl-i küfrün rabbına dönüşü,yüzüstü ve sürünerek olacaktır*".

II) İsbat (اثبات) ve iskat (اسقاط) uygulamalarına göre mealler:

Kıraat ıstılahlarından olan bu iki ifadenin kısaca tariflerini vermeye çalışalım.

İsbât: Yerinde bırakmak, gerçekleştirmek ve isbat etmek manalarındadır²⁵. Kıraat ıstılahında ise iskatın zıddı olarak kullanılmıştır. Sonunda hemze bulunan kelimelerde vakfedildiğinde, hemzenin varlığı belirtilerek, sakın kırılmasıdır. (السُّفَّاء) gibi.

İskat: Luğatta indirmek, harfi düşürmek manasındadır²⁶. Kıraat ıstılahında ise, bir harfi tamamen kaldırmak ve düşürmek manasında kullanılmıştır. Vakf halinde (السُّفَّاء) kelimesinin sonundaki hemzenin tamamen düşürülmesi (السُّفَّاء) gibi...²⁷.

Bu iki ıstılahı kısaca açıkladıktan sonra, her iki okuyuşun da içinde bulunduğu bir ayeti misal olarak ele alalım. Al-i İmran suresi 5. ayet. Bu ayetin sonundaki *velâ fissemâ / وَلَا فِي السَّمَاءِ* ifadesinin sonundaki hemze, vakf halinde hem isbat ile hem de iskat ile okunur²⁸. Bu açıdan incelemek üzere, adı geçen ayetle ilgili birkaç meali gözden geçirelim: "*Allah şüphesiz ki ne yerde ve ne de gökte hiçbir şey ona gizli kalmaz*" (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili); "*Şüphe yok ki ne yerde ne gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz*". (Hasan Basri Çantay); "*Bayık (şüphesiz ki) Tanrı, gizlenmez anun üzere nesene (nesne) yir içinde, ne dağı (dahi) gök içinde*", (Muhammed b. Hamza); "*Ne yerde ne de gökte O'ndan hiçbir şey gizli kalmaz*" (Salih Akdemir); "*Hiç şüphe yok, yerde de, gökte de Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz*" (Ali Bulaç); "*Şüphesiz gökte ve yerde hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz*". (H. Tahsin Feyizli); "*Hiç kuşkusuz yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz*" (Sami KOCAOĞLU); "*Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli değildir*" (Zeki DU-

25 Zebidî, *Tâcül- Arús min Cevâhiri'l- Kamûs*, S-B-T md. 1/533, Mısır, 1306/1888.

26 A.g.e. S-K-T md. 5/154.

27 Paluvî, *Zübde*, s.17.

28 Paluvî, *Zübde*, s.17.

MAN); “*Kuşku yok, yerde ve göklerde olan hiçbir şey Allah’tan gizli-saklı değildir*” (Mustafa İSLAMOĞLU).

Yukarıda meallerini sunduğumuz çalışmaların hemen hepsinde, yerde ve gökte hiçbir şeyin Allah’a gizli kalmayacağını ifade edildiğini gördük. Bu ifadeler doğrudur. Ancak burada dikkat çekeceğimiz bir husus vardır. “السَّمَاءُ” kelimesinde mevcut olduğunu söylediğimiz “**isbat** ve **ıskat**” kıraatlerini içine alabilecek bir ifadeye yer verilmemiştir. Ayet-i kerimede bulunan “شَيْءٌ” kelimesi nekre olduğu için, hem isbat hem de ıskat kıratını ihtiva eder. O zaman buradaki inceliği sezerek, iki kıraatı da ihtiva etmesi cihetiyle şöyle denilseydi daha hoş olurdu: “*Şüphesiz ki, yerde ve gökte bilinen ve bilinmeyen/gözükken ve gözükmeyen ne varsa hiçbir şey Allah’a gizli değildir*”.

Çünkü biz, içinde yaşadığımız dünyayı bütünüyle keşfetmiş değiliz. Saniyede 300.000 km. hız yapan ışığın içinden geçtiği gökyüzünün derinliklerinin yüzde kaçını insanoğlu tarafından keşfedilmiştir?!. Kaldı ki, Cenab-ı Hak “*Semayı (gökyüzünü) yed-i kudretimizle biz inşa ettik ve onu genişletmeye devam ediyoruz*” (Zariyat 51/47) buyurmaktadır. Yaklaşık on yıl önce Tübitak’ın yayınladığı bir haritada, kâinatın muhtemel sınırlarının 20 milyar ışık yılı olduğu belirtilmişti. Zariyat Sûresinin 47. Ayetinde belirtildiği gibi, kâinat hala genişlediğine ve bazı yıldızların ışıklarının dünyaya ulaşmadığı hesabına göre, **isbat** ve **ıskat** cihetiyle verdiğimiz meâl, ehl-i tahkikin nazarlarından uzak tutulmamalıdır.

III) Tefhîm (تَفْهِيم) ve terkîk (تَرْكِيك) uygulamalarına göre mealler:

Bu iki ıstılahın kısaca tariflerini vermeye çalışacağız:

Tefhîm, luğatta yüceltmek, büyültmek manalarında olduğu gibi, imâlenin zıddı olarak da adlandırılmıştır²⁹. Çünkü imâlede ince okuma esastır. Tefhîm, tağlîz ve isti’la anlamında da kullanılmıştır.

Buna mukabil **terkîk**, luğatta inceltme ve yumuşatma anlamındadır. Kıraat ıstılahında ise tağlîzin zıddıdır³⁰. 21 harf ince sıfatlıdır. (Ra) harfi bazen ince bazen kalın okunmaktadır. İmam Nafi’in ravisi Verş, diğer kurranın zıddına, fethalı ve kesreli (ra) harfini bazı durumlarda ince okumaktadır³¹.

Bu iki ıstılahın kısaca izahından sonra, bir önceki misalde olduğu gibi, her iki okuyuşu da ihtiva eden bir ayet-i kerimeyi ele alalım: Ahzâb Sûresi 41. ayet.. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا

29 Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, F-H-M md.10/10.

30 Zebidî, *a.g.e.* R-K-K md. 6/358.

31 Bkz.İbn Cezerî, en-Neşr, 2/207.

Adı geçen ayetin konumuzla bağlantılı olarak birkaç eserden mealini vermeğe çalışalım. “*Ey imân edenler ! Allah’ı çok zikredin*”(H.Basri ÇANTAY; “*Ey o bütün iman edenler ! Allah’ı çok anış anın*”(Elmalılı Hamdi YAZIR; “*İy anlar kim inandılar! Anun Tanrı’yı, anmak çok –ya namaz kı-lun-.(Muhammed bin Hamza); “Ey inananlar! Allah’ı çok anın*”(Süleyman ATEŞ); “*Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin*” (Hayrat Neşriyat İlmî Araştırma Merkezi Meal Heyeti; “*Ey iman edenler!Allah’ı çok zikredin, Onu sık sık anın*”(Suat YILDIRIM); “*Ey iman edenler!Allah’ı çok zikredin*” (A.Fikri YAVUZ; “*Ey iman edenler!Allah’ı çokça zikredin*”(Diyanet); “*Ey iman edenler! Allah’ı çok anın*” (Y.Nuri ÖZTÜRK; “*Ey iman edenler! Allah’ı çok zikredin*”(Hamdi DÖNDÜREN); “*Ey iman edenler ! Allah’ı çokça zikredin*”(Ali BULAÇ); “*Ey müminler !Allah’ı çokça anın*”(Mustafa ÖZTÜRK); “*Ey iman edenler! Allah’ı çok zikredin*”(Yaşar KANDEMİR, Halit ZEVALSIZ, Ümit ŞİMŞEK); “*Ey iman edenler! Allah’ı sürekli anın*”(Mahmut KISA); “*Ey iman etmiş olan kimseler! Allah’ı çokça anarak zikredin*” (Mahmud USTAOSMANOĞLU); “*Siz ey iman etmiş olanlar! Allah’ı çokça anın*”(Muhammed ESED; “*Ey inananlar ! Allah’ı çok çok anın*”(Abdülbaki GÖLPINARLI).

Meallerini sunduğumuz çalışmalar, aşağı yukarı aynı anlamı vermişlerdir. Meallerin tamamında, ayet-i kerimede كَثِيرًا kelimesi üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Ancak (بِكْرًا) kelimesinin keyfiyeti pek irdelenmemiştir. Genellikle anma, yad etme şeklinde zikredilmiştir. Zikri geçen her iki kelimedede hem tefhim hem de terkîk kıraatları mevcuttur³². Her iki kıraat şeklini ihtiva eden bir meale şahit olmadık.

Tefhîmli okuyuşta kalın, tonlu ve dışa dönük bir ses vardır. Terkîkli okuyuşta ise, daha ince ve içe dönük, vurgusuz bir okuyuş söz konusudur. Bu esası tespit ettikten sonra, şunu söyleyebiliriz. Zikri geçen ayet-i kerimede “çokça zikir” nasıl olacaktır ? Kalın, tonlu ve dışa dönük bir zikir mi? Yoksa hafif ve içe dönük bir zikir mi ? Burada zikri gerçekleştiren kimsenin ruh hali belirleyici bir rol oynamaktadır. Şöyle ki; her insanın psikolojik yapısı aynı değildir. Buna göre, neşve halinde olan kimse, dışa dönük, vurgulu bir usulü tercih ederek tefhim yoluna sülûk edecektir. Buna mukabil içsel manevî coşku ve sevincini kendi derûnunda tutan, bunu dışa vurmayan kimse de, ruhsal haliyle paralel olarak ince okumayı, yani terkîk usulünü seçecektir. Bu iki usulden her birine işaret etmek üzere, ayetin mealini şöyle takdim edebiliriz: “*Ey iman edenler! Allah’ı gizli ve aşikâr olarak çok mu çok zikrediniz*”. Sanki bu iki okumanın işaret ettiği iki zikir biçimi, hafi ve cehri zikir tarzlarında ifadesini bulmuş gibidir.

32 Paluvî, *Zübde*, s. 111, (Tenbîhat kısmı).

Sonuç

Kur'an'ın manevi ikliminde yüzmeye çalışan ilim erbabı, kendi ilmî ve manevi dünyasında ulaşabildiği güzellikleri ifade etmeye çalışmışlardır. Her birini hak ve hakikat namına takdir etmek lazımdır. Tıpkı deryaya dalıp, kimi inci kimi mercan kimi de yakut devşiren dalgıçlar misali... Gönül ister ki, her ilimde zirveye ulaşmış zevat bir araya toplanıp sabırla ve birlikte bu işi gerçekleştirsinler.. Bizim yaptığımız iş ise, deryadan bir katre veya bu ışık demetlerinden bir hüzmeye olarak addedilebilir.

Ve minellahi't-tevfik...

Kaynakça

Akdemir, Mustafa, "Kıraatler ve Kıraatlerin Kur'an'ı Anlamaya Etkisi", *Yeni Ümit Dergisi*, sayı, ?.

Ed-Dânî, *Kitâbü't-Teyisr*, thk. Otto Pretzl, İstanbul, 1930

Bkz.Hamidullah, Muhammed, *Kur'an- Kerim Tarihi*, Çev.Salih Tuğ, İst.1993

İbn Cezeri, en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr, Mısır, tsz.

İbn Haleveyh, *Muhtasar fi Şevazzi'l-Kur'an*, Mısır, 1934.

İbn Kuteybe, *Tevlî Müşkili'l-Kur'an*, thk. Ahmed Sakr, Kahire, 1973

İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, hicrî 1300, Bulak baskısından ofset.

Paluvî, *Zübdetü'l-İrfân*, İst., 1312.

Tetik, Necati, "Ses ve Anlam İlişkisi Bakımından Kur'an", *KUR'AN ve DİL Dilbilim ve Hermonotik SEMPOZYUMU*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, VAN-2001.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul-1971.

Zebidî, *Tâcü'l- Arûs*, Mısır, 1306/1888.

Zamahşerî, *el-Keşşaf*, Mısır, 1385/1966.

ez-Zerkeşî, *Bürhan fi Ulumi'l-Kur'an*, Mısır. 1391/1972.